NOWOMIEJSCY ŻYDZI

DAWNY WIDOK NOWEGO MIASTA Z KOPCA

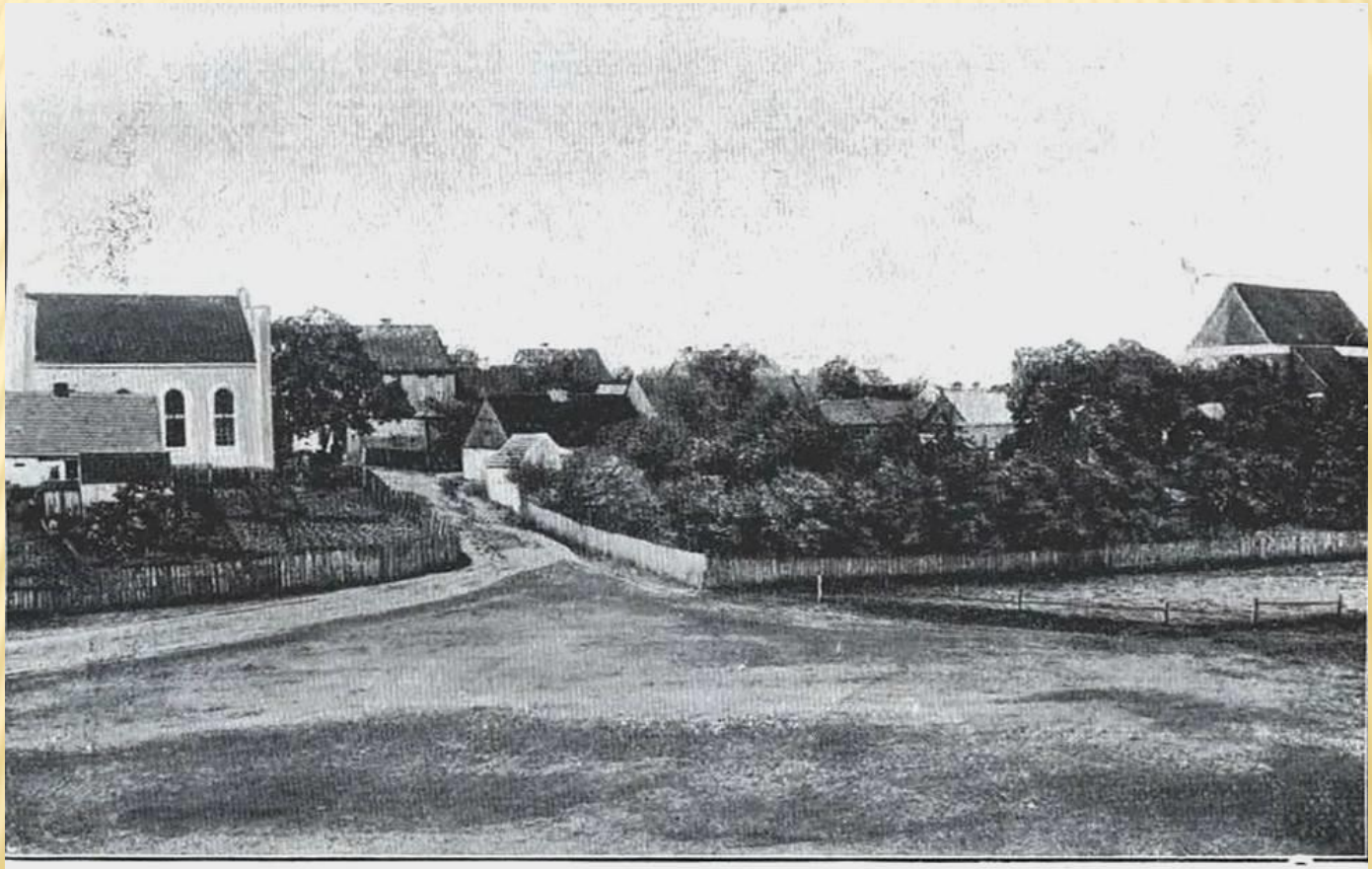

Kościół Trójcy Przenajświętszej w Nowemmieście.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI (OBECNIE DOM KULTURY)

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI

KOŚCIÓŁ PW. TRÓJCY ŚW. OD UL. KOŚCIELNEJ

KOŚCIÓŁ OD STRONY DZWONNICY

SYNAGOGA OD ZEWNĄTRZ (NAROŻNIK UL. ZAMKOWEJ I GARNCARSKIEJ)

WNĘTRZE SYNAGOGI

LICZBA MIESZKAŃCÓW NOWEGO MIASTA N.WARTĄ W MINIONYCH WIEKACH

Rok	Ogólna liczba mieszkańców	Katolicy	*Żydzi*	%	Ewangielicy
1674			***18***		
1676			***13***		
1794	606	410	***149***	***24,5***	17
1843	1297	595	***628***	***48,4***	74
1858	1229	701	***355***	***35,1***	173
1871	1261	604	***382***	***30,3***	237
1876	1142	640	***382***	***33,5***	120
1895	1138	811	***122***	***10,7***	205
1910	1050	761	***59***	***5,6***	190
1912	1050	594	***56***	***5,3***	200
1929			***6***		
1939			***1***		

PRZYCZYNY ZMNIEJSZANIA SIĘ LICZBY ŻYDÓW W NM:

- zmiany w prawie pruskim, umożliwiające Żydom:
  - swobodę osiedlania się;
  - wolność gospodarczą;
  - równouprawnienie polityczne Żydów z innymi mieszkańcami Prus;
- fala emigracji do Ameryki Północnej;
- powolny spadek znaczenia Nowego Miasta nad Wartą;
- zmiany polityczne w Europie po I. wojnie światowej.

ZDJĘCIE DOMU (RÓG UL. KILIŃSKIEGO I UL. JAROCIŃSKIEJ)

„ŻRÓDŁA UTRZYMANIA NOWOMIEJSKICH ŻYDÓW NATURALIZOWANYCH”

1846

22 krawców, 6 piekarzy, 1 szklarz, 1 czapnik, 1 mydlarz i 3 rzeźników

1830

31 krawców, 1 garbarz, 2 czapników,4 rzeźników, 4 piekarzy, 1 jubiler, 2 szklarzy i
2 mydlarzy.

WSZPÓŁCZESNY WIDOK ULICY ŻERKOWSKIEJ

WIDOK ULICY ŻERKOWSKIEJ

WIDOK DOMU NA UL. ŻERKOWSKIEJ

MAPKA KATASTRALNA POSIADŁOŚCI ŻYDOWSKICH. (ULICA ŻERKOWSKA I GARNCARSKA)

PRZEDSTAWICIELE GMINY ŻYDOWSKIEJ

- Lei Uhuru i Selig Kuntz (starszyzna), Abraham Goldner, Leiser Posner, Wolf Ruben, Julius Hirsch Kühn, Leib Hoffmann, Leiser Michale, Abraham Brandt, Israel Chaim, Itzig Lemeck, Zell Salomon, Chaim Weiß, Hirsch Frenkel, Aron Weiß, Abraham Held i Juda Groß (kupcy), Gabriel Hammel, Hirsch Brum, Leib Schimschak, Mosche Drupska i Dawid Bral (rzeźnicy), Jakob Bock, wdowa Kallmann, Israel Stich i Leib Iglak (piekarze), Arndt (Aron) Michel, Jakob Lehmann, Abraham Weiß, Israel Jakob Ratz, Leib Brat, Juda Schachne, Meyer Schroder, Mosche Ratz, Jakob Haase, Mosche Stich, Dawid Jakob Bry, Mosche Garcinski, Nathan Braun, Abraham Fromm, Jakob Brat i Elias Rapinus (krawcy), Abraham Reich (jubiler), Salomon Hirsch Ansbach (garbarz), Joseph Kurz (czapnik), Mosche Nathan Braun (szklarz), Mosche Markus Unruh i Jakob Baruch.

NOWOMIEJSCY RABINI

ok. 1792 – 1810	rabin Jakob Abraham b. R. Nachman z Lask
ok.. 1812	rabin Jakob Teomin
ok. 1819 – 1821	rabin Salomon
1822 - 1825	rabin Elia b. Joske Spiro rabin Jakob b. Elkana (1825-30).
1825 - 1830	rabin Menachem Nachum b. R. Jakob, i rabin Schalom b. Elijahu, zwany Salomon Elias.
1874 – 1877	rabin Israel Joseph
od 1877	rabin Salomon Lewin W Nowym Mieście n.W. zmarli i tam zostali pochowani rabini Menachem Nachum, Jakob Abraham i Salomon Elias

RABIN SALOMON ELIAS

Rabbiner Salomon Elias.

SYNAGOGA

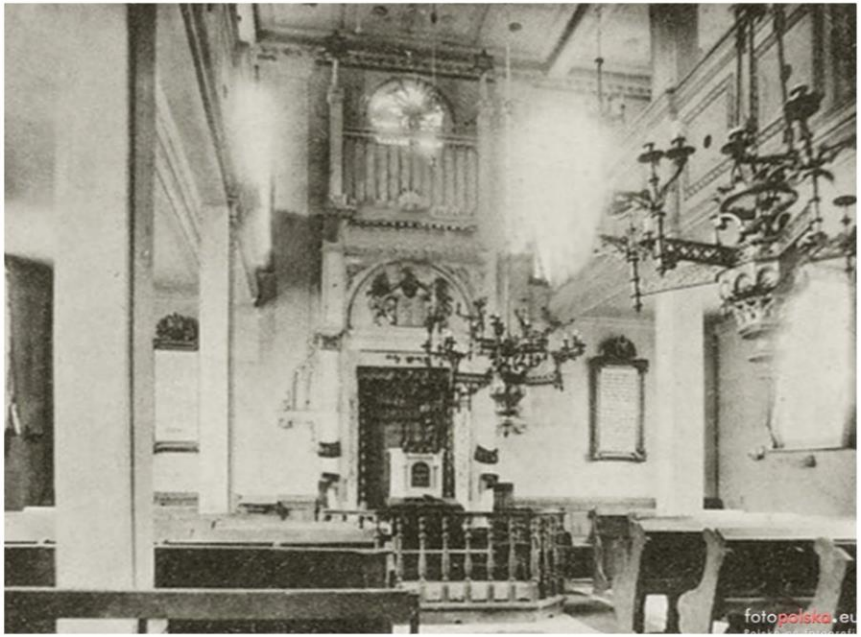

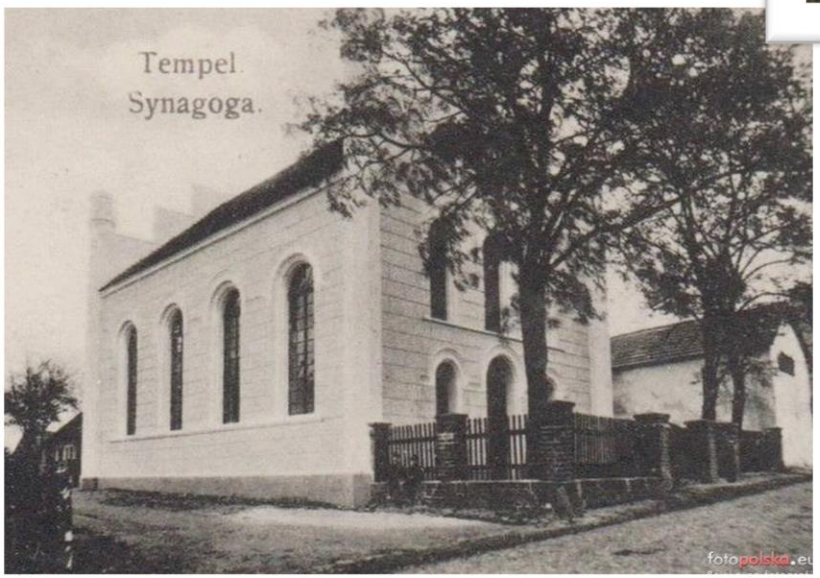

NAROŻNIK UL. ZAMKOWEJ I GARNCARSKIEJ

SYNAGOGA

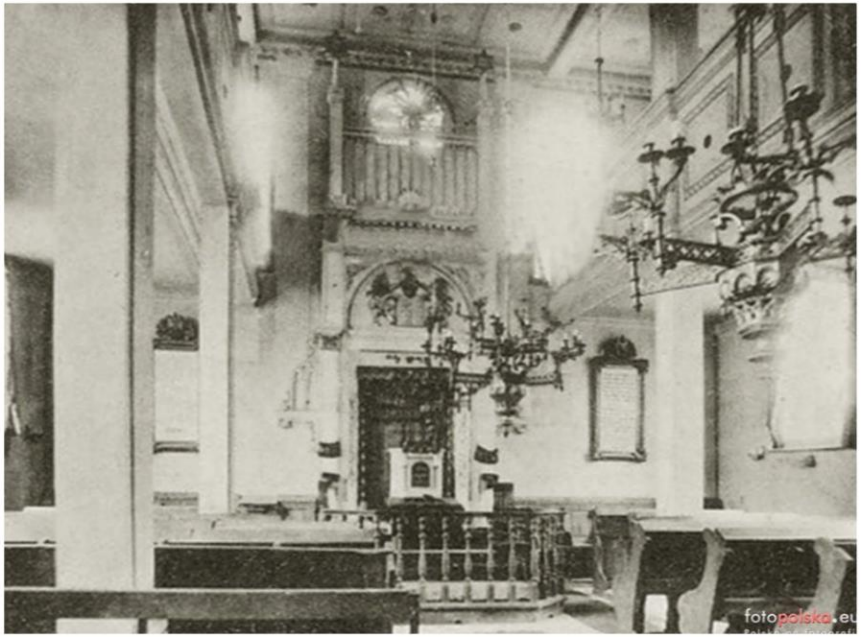

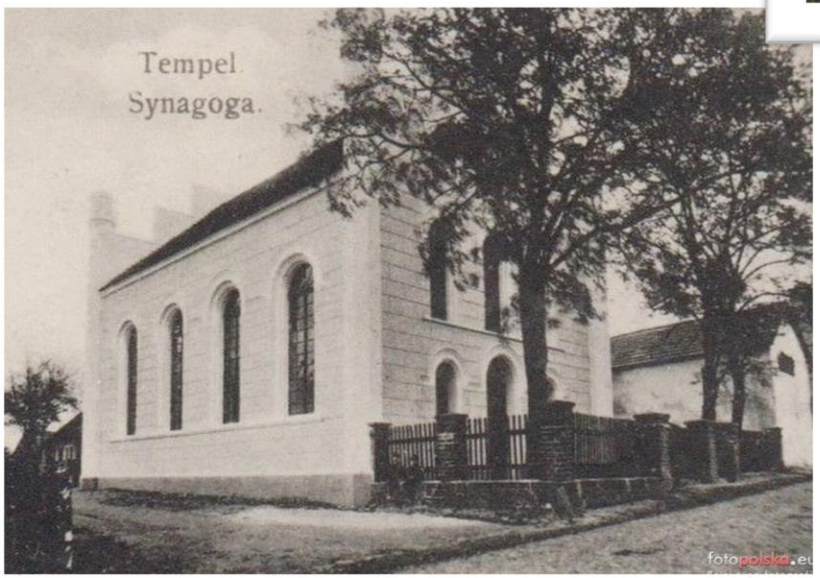

DAWNA SZKOŁA ŻYDOWSKA

NAUCZYCIELE PRACUJĄCY W SZKOLE ŻYDOWSKIEJ

Aron Goldschmidt	(ok.1830)
Gottlob Borgheim	
Löwi Juda Charlam z Kórnika	1834-1842
Braf	1843
Burchardt Wolff	1844-1868
S. Jacobsohn	1872-1890
J. Auerbach	1899-1903

UCZNIOWIE SZKOŁY ŻYDOWSKIE W NOWYM MIEŚCIE

1838	84 uczniów (41 chłopców i 43 dziewczynki)
1839	74 uczniów (33 chłopców i 41 dziewczynek)
1842	93 uczniów (50 chłopców i 43 dziewczynki)
1849	100 uczniów
1850	94 uczniów
1858	80 uczniów
1863	52 uczniów
1878	50 uczniów
1899	16 uczniów
1903	12 uczniów

STOWARZYSZENIA ŻYDOWSKIE W NOWYM MIEŚCIE N.W. W XIX W.

Stowarzyszenie opieki nad chorymi	Przewodniczący S. Senger
Stowarzyszenie pogrzebowe	Przewodniczący A. Engelmann
Stowarzyszenie kobiet	Przewodnicząca J. Brandy
Stowarzyszenie Beth-hamidrasch	
Stowarzyszenie Chebra Radischa	
Stowarzyszenie Schneider-Chebra	

WSPÓŁCZESNY KIRKUT

WSPÓŁCZESNY KIRKUT

WSPÓŁCZESNY KIRKUT

ŚLADY PO KIRKUCIE

ŚLADY PO KIRKUCIE

ŚLADY PO KIRKUCIE

MACEWA Z KIRKUTU NA ŻYDOWSKICH GÓRACH W KOMORZY

ŻYDOWSKI POGRZEB W PRZEDWOJENNEJ POLSCE

DZIEŃ PRZED POGRZEBEM

- Szomr (strażnik), który przez noc czuwał przy zwłokach i recytował psalmy, ponieważ zmarłych nie wolno pozostawiać samych. Ochotnicy bractwa pogrzebowego wypełniali rytualny obowiązek zamknięcia powiek zmarłemu, oczyszczali ciało i zawijali je całun. Zwłoki układano w domu na słomianym posłaniu, ze stopami skierowanymi na wschód - ku Jerozolimie. Jeśli ktoś zmarł w piątek, leżał przez całą sobotę aż do niedzieli rano. Zapalano świecę i stawiano ją u wezgłowia zmarłego.

DROGA NA CMENTARZ

- Zmarłego na cmentarz odwoził karawan, członkowie bractwa pogrzebowego wynosili ciało w płytkiej, prostej, drewnianej trumnie bez wieka i umieszczali je na karawanie. Kiedy zbliżał się kondukt, zamykano sklepy, po czym kiedy przeszedł otwierano je ponownie. Jeśli na drodze na cmentarz znajdowała się synagoga, kondukt zatrzymywał się przed nią na chwilę. Niektóre gminy żydowskie np. krakowska, zabraniały uczestnictwa w pogrzebie kobietom.

POCHÓWEK

- Niemalże w całej Europie Wschodniej, zmarłych Żydów nie grzebano w trumnach. Żydzi europejscy chowali swych zmarłych wyłącznie w pozycji wyprostowanej, leżących na plecach. Wschód to kierunek, na którym znajduje się Jerozolima, gdzie po nadejściu Mesjasza i na jego wezwanie mają powrócić wszyscy Żydzi.

PO POGRZEBIE

- Po pogrzebie żałobnicy szli do domu, zjadali chleb, śledzia i jajko na twardo. Od tego momentu rozpoczynał się okres żałoby - sziwa.
- Sziwa jest obchodzona w ciągu siedmiu dni przez najbliższą rodzinę. Żałobnicy rezygnują z rzeczy, które sprawiają przyjemność.
- Kolejny etap żałoby to szloszim (trzydzieści)W tym czasie żałobnicy nie uczestniczą w zabawach, przyjęciach, nie golą się, nie obcinają włosów i nie słuchają muzyki.
- Ostatnią częścią żałoby jest awelut, który obchodzi po śmierci rodziców. Okres ten trwa dwanaście miesięcy od pogrzebu.

Kościół Trójcy Przenajświętszej w Nowemmieście

BIOGRAFIA

- - Dzieje Nowego Miasta nad Wartą i jego Kurkowego Bractwa Strzeleckiego z okazji trzechsetlecia bractwa. Poznań 1937
- - Adriana Ciesielska: Dzieje Nowego Miasta nad Wartą. Kalisz-Poznań 2006
- - Aus der Vergangenheit und Gegenwart der Juden und jüd. Gemeinden in Posener Landen; nach geruckten und ungedruckten Quellen – Heppner, Aaron (Rabiner in Koschmin)

PROJEKT OPRACOWAŁY:

- *Natalia Wojciechowska*
- *Klaudia Roszyk,*
- *Weronika Szymendera*
- *Julia Parużyńska*

- *Opiekun projektu:*

  mgr Mieczysław Rzepka

Koniec

Kościół Trójcy Przenajświętszej w Nowemmieście